

STRESZCZENIE

Podstawowym celem badawczym pracy była diagnoza stopnia zaawansowania procesów urbanizacyjnych w strefach podmiejskich Częstochowy, Kielc i Radomia oraz identyfikacja czynników je kształtujących. Przedmiot badań stanowiły procesy urbanizacyjne zachodzące w strefie podmiejskiej, gdzie w największym stopniu zaznaczają się wpływy miasta. Badaniami objęto obszar trzech odrębnych stref podmiejskich wydzielonych wokół Częstochowy, Kielc i Radomia. Obszarem wyjściowym dla ich delimitacji były strefy wpływów badanych miast, których zasięg wyznaczono w oparciu o kryterium dojazdów do pracy do miasta rdzeniowego. Analizą objęty został okres od początku lat 90 XX w. do 2013 r. Wybrane analizy objęły okres zdecydowanie dłuższy, sięgając wstecz do lat 70. i 80. XX w. Cel pracy zrealizowano przy użyciu różnorodnych metod gromadzenia i analizy danych. Zebrano obszerny materiał statystycznych, którego źródło stanowiły: bieżąca statystyka Głównego Urzędu Statystycznego, oraz niepublikowane wyniki Narodowych Spisów Powszechnych i Powszechnych Spisów Rolnych, a także opracowania tematyczne. Równie ważne były dane zgromadzone w trakcie badań ankietowych; populację statystyczną stanowili mieszkańcy badanych stref podmiejskich.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów, z których pierwszy ma charakter wprowadzający. W kolejnym, drugim rozdziale, omówiono podstawy teoretyczne badań nad przeobrażeniami stref podmiejskich. Uwarunkowania i czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego miast rdzeniowych zaprezentowano w rozdziale trzecim, z kolei w rozdziale czwartym przedstawiono autorską procedurę delimitacyjną z wykorzystaniem syntetycznego wskaźnika urbanizacji, co stanowiło podstawę wydzielenia 3 odrębnych stref podmiejskich. W rozdziale piątym analizie poddano zagadnienie rozwoju procesów urbanizacyjnych w strefach podmiejskich badanych miast, w odwołaniu do czterech podstawowych płaszczyzn urbanizacji. W rozdziale szóstym zaś omówiono relacje mieszkańców stref podmiejskich z miastem rdzeniowym. Rozdział siódmy stanowi podsumowanie pracy.

Od początku lat 90. XX w. następuje intensywny rozwój badanych stref podmiejskich. Zmiany te stymulowane są przez wiele czynników, obejmujących sferę ludnościową, przestrzenną oraz gospodarczą. Ponadto znaczący wpływ na poziom zurbanizowania stref podmiejskich ma kondycja gospodarcza ich miast centralnych.

Najwyższy poziom zurbanizowania osiągnęła strefa podmiejska Kielc; porównywalny, choć nieco niższy, strefa podmiejska Częstochowy. W przewadze tworzą je gminy o silnie

przekształconym krajobrazie i zmienionych strukturach ludnościowych. W strefie częstochowskiej dodatkowo zaznacza się wyraźny rozwój ekonomicznej płaszczyzny urbanizacji, choć w wybranych jednostkach wciąż duże znaczenie ma funkcja rolnicza. Najmniej zaawansowane procesy urbanizacyjne obserwowane są natomiast w strefie radomskiej, gdzie zjawiska charakterystyczne strefom podmiejskim występują ze zdecydowanie mniejszym natężeniem lub znajdują się w fazie inicjacji.

Przeprowadzone badania potwierdziły ponadto istnienie relacji między mieszkańcami badanych stref podmiejskich a miastami centralnymi, zarówno w kierunku miasto – strefa podmiejska jak i strefa podmiejska – miasto centralne. Miasta w znaczący sposób oddziałują na strefy podmiejskie; są dla mieszkańców terenów około miejskich miejscem pracy, nauki, a także miejscem korzystania z usług. Z drugiej strony, tereny podmiejskie są wysoce predestynowane do zaspakajania potrzeb turystycznych i wypoczynkowych mieszkańców miast; pełnią również funkcje zaopatrujące w podstawowe artykuły rolno-spożywcze. Z kolei osoby je zamieszkujące stanowią źródło wykwalifikowanej siły roboczej licznie zatrudnionej w miastach.

Postępująca urbanizacja stref podmiejskich jest procesem nieuniknionym; dotychczas nie ma oznak wyhamowania lub zatrzymania procesów prowadzących do ich przekształceń. Należy zatem podejmować działania zmierzające do racjonalnego gospodarowania tworzoną na nowo przestrzenią.

Summary

The development of urbanization processes in the suburban areas of Częstochowa, Kielce and Radom

The primary aim of the study was to diagnose the stage of urbanization processes in the suburban areas of Częstochowa, Radom, and Kielce, and to identify the factors that shape them. The subject of the study were the urbanization processes occurring in the suburban areas where the influence of core cities is the most prominent. The study included three separate suburban areas delimited around Częstochowa, Kielce, and Radom. The starting points for the delimitation were the areas of influence of these cities, determined based on the commuting criterion. The period of the study was between the early 1990s and 2013. Part of the analysis included a longer period, reaching back to the 1970s and 1980s. The aim of the work was accomplished by the use of various methods of data gathering and analysis. An extensive statistical material was collected, the source of which were: the current statistics of the Central Statistical Office of Poland, unpublished results of the National Population and Housing Censuses and the National Agricultural Censuses, as well as thematic statistical studies. Equally important were own data from a survey performed on the samples of populations of the residents of three suburban areas in the study.

The work consists of seven chapters, the first of which is introductory. The second chapter discusses the theoretical background of research on the transformations in suburban areas. Conditions and factors of the socio-economic development of the core cities are presented in chapter three, while the fourth chapter describes an original procedure of delimitation with the use of a synthetic indicator of urbanization, which constituted the basis for the determination of three separate suburban areas. The fifth chapter analyses the development of urbanization processes in the suburban areas included in the study, in reference to the four basic facets of urbanization. Chapter six discusses the relations between the residents of suburban areas and the core cities. Chapter seven includes the summary of the work.

Since the early 1990s the suburban areas in the study are rapidly developing. Their transformations are driven by many factors, which include demographic, spatial and economic spheres. In addition, the level of urbanization of the suburban zones is influenced by the economic performance of core cities.

The highest level of urbanization is reached by the suburban area of Kielce. Comparable, though slightly lower level of urbanization characterises the suburban area of Częstochowa. Most municipalities in both areas have experienced substantial transformations of landscape and population structure. In the Częstochowa zone, the economic facet of urbanization is also prominent, though in some of the municipalities the agricultural function is still significant. The urbanization is least advanced in the suburban area of Radom, where the processes characteristic for suburban areas are much less intensive and they are currently in the initiation phase.

The study confirmed the existence of relations between residents of the surveyed suburban areas and core cities, in both directions: core city-suburban zone and suburban zone-core city. Cities have a significant impact on their suburban areas: for the residents of suburban areas they are places to work, study and use services. On the other hand, the suburban areas are well-suited to satisfy the tourist and leisure needs of the city residents. They also supply agricultural and food products to the core cities. The residents of suburban areas, in turn, form a source of qualified manpower employed in high numbers in the cities.

The advancing urbanization of the suburban areas is an unavoidable process. So far there are no signs of a slowdown or a halt of this process, which leads to the transformation of suburban areas. Therefore, actions should be taken to manage such created new spaces in a rational way.